

bloem, 125 gram havermout of gort, 25 gram vermicelli, 34 gram peulvruchten (als die er waren), 250 gram suiker, 125 gram jam, anderhalve liter taptemelk, 75 gram kaas, 125 gram boter, margarine of vet, ruim 100 gram vlees en ruim vier kilo (4150 gram) aardappelen. Wij hebben ons nu tot de voornaamste levensmiddelen beperkt, maar moeten daar terstond twee opmerkingen bij maken: ten eerste werd niet in alle gezinnen voldoende verdiend om de gerantsoeneerde levensmiddelen die men kopen mocht, inderdaad aan te schaffen, en ten tweede kwam het nogal eens voor dat dergelijke levensmiddelen, ook al had men er het geld voor, in de detailhandel niet aanwezig waren als men zijn bonnen kwam presenteren. Het was al met al een niet bepaald aantrekkelijk voedselpakket: weinig gevarieerd en, wat de voedingswaarde betrof, aan de lage kant. Ook de vrij grote hoeveelheid aardappelen kon niet voorkomen dat velen, indien ze althans niet in staat waren er 'zwart' iets bij te kopen, met een nogal hongerig gevoel rondliepen.

Rondliepen op schoenen (wij zetten onze schets nog even voort) die men slechts met grote moeite gerepareerd kon krijgen – en die reparaties waren noodzakelijk want voor de aanschaf van nieuwe schoenen had men een bon nodig die slechts in individuele gevallen verstrekt werd. Nieuwe kleding was al even schaars geworden. En de brandstof? De winter van '42 op '43 was zacht geweest, maar indien die van '43 op '44 (verondersteld dat Nederland dan nog niet bevrijd zou zijn) even streng zou worden als die van '41 op '42, dan zou men stellig met zijn gezin min of meer in de kou komen te zitten want op voldoende rantsoenen steenkool viel niet te rekenen. Dat er ook op dat gebied tekorten waren, viel al af te leiden uit het feit dat ook gas en electriciteit gerantsoeneerd waren.

Werd er, het land als geheel genomen, dan zoveel minder geproduceerd dan vóór de bezetting? Inderdaad, maar dat was slechts één factor; een tweede werd gevormd door het feit dat van die geslonken productie een groot deel ter beschikking gesteld moest worden van de *Wehrmacht*, van het Duitse bedrijfsleven en van de Duitse burgerij. Nederland was bezet, de Duitsers konden hun wil opleggen en het was dan wel zo dat het volkenrecht, te weten artikel 52 van het Landoorlogreglement (1907), de bepaling bevatte dat 'requisitiën in natura en persoonlijke diensten' in een bezet gebied slechts gevorderd mochten worden 'ter voorziening in de behoeften van het bezettingsleger', maar met die beperkende bepaling hield Duitsland geen rekening. De jaren '14-'18 hadden al aangetoond, niet alleen dat een moderne oorlog inschakeling van economische hulpbronnen betekende in een mate die vrijwel niemand voorzien had, maar ook dat de Duitsers als bezetters (het was in Oost-Europa, het was ook in België gebleken) zich van volkenrechtelijke beperkingen niets aantrokken.